

Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română
Calea 13 Septembrie nr. 13, Aripa Vest, Et. III
050711 București
www.ihr-acad.ro

[DIHR Nr. 319/7.05.2025, miercuri.]

Colocviul național

**Istoria religioasă a României ca istorie religioasă a Europei:
concepte, probleme și perspective comparative**

București, 13 mai 2025, la sediul Institutului.

[https://www.ihr-acad.ro/wp-](https://www.ihr-acad.ro/wp-content/uploads/2025/04/310.DIHR_.Colocviu.Istoria.religioasă.a.României.pdf)

[content/uploads/2025/04/310.DIHR_.Colocviu.Istoria.religioasă.a.României.pdf](https://www.ihr-acad.ro/wp-content/uploads/2025/04/310.DIHR_.Colocviu.Istoria.religioasă.a.României.pdf)

<https://fb.me/e/4u4qzEoBy>

<https://www.facebook.com/events/1650575985588669/>

Propuneri de participare | în ordinea cronologică a tematicii

1. **Roland Clark**, Professor of Modern European History, University of Liverpool.

Keynote lecture

ROLAND CLARK

Professor of Modern European History, University of Liverpool

The Shepherd of Maglavit: Lived Religion in Modern Romania

During 1935, Petruche Lupu, a shepherd from the small village of Maglavit on the banks of the Danube river reported visions of an “old man” who told him to preach a message of repentance to the Romanian people. Receiving prophecies and insights from God Himself, Petruche Lupu became a celebrity figure in interwar Romania. Magazines and newspapers carried frequent reports not only of debates between doctors, academics, and theologians over the authenticity of Lupu’s visions, but also of the tens of thousands of people flocked to Maglavit to hear him preach and to be healed of a range of illnesses. This paper uses the events at Maglavit to understand the impact of phenomena such as state-building, nationalism, industrialization, the spread of literacy, growing respect for Western science and medicine, and church-state relations on religious beliefs and practices in interwar Romania.

2. **Ștefan Lungu, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română**
Intertextualități „păgâne” în cultul ortodox. Reliefarea trăsăturilor specifice poemelor liturgice prin confruntare cu poemele creștine din cartea I a *Antologiei Palatine*.

Se spune adesea că „poporul român s-a născut creștin” ca și când însăși etnogeneza ar presupune o ruptură totală cu orice peisaj religios anterior. Cu toate acestea, adoptarea ritului bizantin, chiar și prin intermediere slavă, oferă o imagine mai puțin discontinuă. Cum autorii imnelor liturgice proveneau din medii intelectuale, aveau vederi mai laxe asupra „păgânismului”. Faptul devine mai clar prin punerea în context a unor elemente de realia ale cultului. Dar, pe un palier superior și cu mult mai lipsit de echivoc, instrumentele filologice permit trasarea, uneori foarte precisă, a unor

filiații mai mult sau mai puțin discrete, dar cu siguranță dorite de autorii textelor liturgice. E vorba de referințe la Homer însuși sau la *Imnele homerice*, la Hesiod, Pindar sau chiar Safo. Ca metodă de lucru: dincolo de identificarea celor mai frapante astfel de intertextualități asumate, acest studiu își propune să folosească pe post de relevator poemele cărții I din *Antologia Palatină* pentru ca, prin această comparație, să putem contura un specific al intertextualității din poemele liturgice bizantine față de poezia creștină bizantină în genere. În mod particular, am urmărit și transparența referințelor „păgâne” abordate în traducerile aflate în uzul Bisericii Ortodoxe Române.

“Pagan” intertextualities in the Orthodox rite. Emphasizing the specific features of liturgical poems by confronting them with the Christian poems in the 1st book of the *Palatine Anthology*.

It is often said that “the Romanian people was born Christian” as if the ethnogenesis itself would suppose a total disruption with any previous religious landscape. But the adoption of the Byzantine rite, be it through Slavic intermediation, offers a less discontinuous image. As the authors of liturgical hymns came from intellectual circles, their view on “paganism” was rather lax. The fact becomes clearer by setting in the right context some elements of *realia* in the rite. But less equivocal, the philological tools allow us to trace, sometimes with high precision, several more or less discrete filiations, but certainly wanted by the authors of the liturgical texts. There are references to Homer himself or the *Homeric Hymns*, to Hesiod, Pindar or even Sappho. As a method, after pointing out the most striking of these assumed intertextualities, this study uses a revealing comparison with the poems in the 1st book of the *Palatine Anthology*. Through this, we aim to draw the specificity of the intertextuality implied in the liturgical poems as opposed to Byzantine Christian poetry in general. We also kept an eye on the transparency of these “pagan” references in the translations used by the Romanian Orthodox Church.

**3. Mihai Kovács, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Centrul TRANS.SCRIPT, Cluj-Napoca |
Centrul Cultural Palatul Principilor, Alba Iulia**

Alteritate confesională și propagandă politică

Studiu de caz: Principele Gabriel Bethlen în publicațiile lui Abraham Verhoeven

Caietele cunoscute sub denumirea de *Nieuwe Tijdinghen*, apărute la tipografia lui Abraham Verhoeven (1575–1652) din Antwerp sunt considerate prima publicație periodică din sudul Țărilor de Jos. Acestea relatează principalele evenimente politico-militare petrecute în prima jumătate a secolului al XVII-lea, dintr-o perspectivă catolică și prohabsburgică.

În contextul implicării Transilvaniei în Războiul de Treizeci de Ani, prin aderarea la coaliția protestantă, principele Gabriel Bethlen (1613–1629) a intrat în atenția presei europene. Comunicarea de față analizează modul în care acțiunile principelui au fost reflectate în publicațiile lui Verhoeven, explorând instrumentalizarea apartenenței sale la confesiunea calvină.

Verhoeven a publicat mai multe documente și scrisori atribuite lui Bethlen, prezentându-l ca pe un adversar periculos al catolicismului și chiar al întregii creștinătăți. Atitudinea sa anticatolică era adesea exagerată, la fel și relațiile sale cu Poarta Otomană, fiind acuzat chiar că ar fi intenționat să islamizeze Regatul Ungariei. Un asemenea portret al principelui calvin reprezenta un apel indirect adresat cititorilor catolici pentru a se mobiliza împotriva lui și a-și reafirma fidelitatea față de împăratul Ferdinand al II-lea Habsburg (1619–1637). Reliefa legăturilor strânse dintre Bethlen și liderii musulmani – otomani și tătari – urmărea să îi submineze imaginea în ochii publicului protestant, slăbind astfel coeziunea ligii adverse.

Confessional Alterity and Political Propaganda.

Case Study: Prince Gabriel Bethlen in Abraham Verhoeven’s Publications

The booklets known as *Nieuwe Tijdinghen*, published by Abraham Verhoeven (1575–1652) in Antwerp, are considered the first newspaper in the southern Netherlands. They reported the major politico-military events of the first half of the 17th century from a Catholic and pro-Habsburg perspective.

In the context of Transylvania's involvement in the Thirty Years' War, through its alignment with the Protestant coalition, Prince Gabriel Bethlen (1613–1629) came to the attention of the European press. This paper analyzes how the prince's actions were reflected in Verhoeven's publications, exploring the political instrumentalization of his Calvinist faith.

Verhoeven published several documents and letters attributed to Bethlen, portraying him as a dangerous adversary to Catholicism and even to Christianity as a whole. His anticatholic stance was often exaggerated, as were his relations with the Ottoman Empire, with accusations sometimes levied that he sought to Islamize Hungary. Such a portrayal of the Calvinist prince represented an indirect call to Catholic readers to mobilize against him and reaffirm their loyalty to Emperor Ferdinand II of Habsburg (1619–1637). Highlighting the close ties between Bethlen and Muslim leaders – Ottomans and Tatars – aimed to undermine his image in the eyes of the Protestant public, thus weakening the cohesion of the rival league.

4. Dr. Daniela Dumbravă , Institutul de Istorie a Religiiilor, Academia Română. Argumente umane despre monarhie la Moscova: *Vasilologhion*-ul milescian în atmosfera milenaristă de secol XVII

Anul 1671 reprezintă pentru Nicolae Milescu începutul unei perioade singulare, anume exilul său la curtea moscovită, un exil asumat preponderent din rațiuni intelectuale, dar nu numai. Esențiale sunt două contexte: pe de o parte, o anumită inadecvare (sau lipsă de oportunitate?) în a se realiza intereselor politice astfel încât să rămână timp îndelungat la o curte princiară din Țările Române, iar pe de altă parte - gândindu-mă la recomandator, patriarhul ortodox Dositei al Ierusalimului, și la solicitant, țarul Alexei Michailovich-, oportunitatea inițierii unui nou angajament politico-ecclesial internațional. Plasarea unui intelectual poliglot pe lângă administrația Romanovilor, în viziunea unui patriarh care vedea clar țarul ca pe un aliat perfect împotriva turcilor, reprezintă fructificarea unei oportunități geo-ecclesiastice. Este vorba de a împinge misiunile ortodoxe nu numai în procesul de extindere a Rusiei spre Asia, ci și de a împinge frontierele Imperiului Otoman până la marginile Europei de Est și dincolo de ele. Ceea ce se și întâmplă: de exemplu, dinastia Qing, în urma misiunii lui Milescu la Beijing, acordă ospitalitate prelaților ortodocși ruși, asigurându-le și posibilitatea studierii limbii manchu, respectiv a limbii chineze la Beijing, chiar la curtea imperială.

Așadar, revenind, imediat după ce a acceptat poziția de traducător al *Posol'skij Prikaz*, Nicolae Milescu a tradus (1672) *l'Arithmologia miscella* (Johann Lauterbach), câteva fragmente, consistente din *Encyclopaedia* a lui Johann Heinrich Aſteld, *Hrismologhion* sau *Cartea oraculară* (1673), *Vasilologhion* dedicat țareviului Feodor II (1673), *Culegere de teste din autori greci după De nuptiis Philologiae et Mercurii*, Martianus Capella, în traducerea sa: *Culegere de texte din autori greci după cele nouă Muze și cele șapte arte liberale* (1673), *Cartea Sibilelor* (1674), *De Topographia Constantinopoleos et de Illivis Antiquitatibus*, precum și a cărții lui Pierre Gilles (1674), din limba latină în limba rusă de secol XVII.

Din punct de vedere istoric, conținutul acestor traduceri a indicat, de asemenea, nevoia lui Milescu de a putea face față misiunii neașteptate, anume aceea de a fi tutore al fiului patronului său A. S. Matveev și, mai târziu, la curtea imperială a lui Aleksej Michailovich. O mare parte din aceste miscelane sunt traduse și redactate între 1671 și 1674, multe dintre ele includ dedicații ale lui Nicolae către țarul Aleksej Michailovich sau către fii săi. A tradus diverse texte cu caracter didactic, printre care *Table géographique rééditée en un jeu de cartes*, o carte scrisă în 1669 de umanistul francez Jean

Desmarets de Saint-Sorlin (1595-1676), membru al Academiei Franceze, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Richelieu și secretar general al Marinei în Levant, carte pe care savantul francez a dedicat-o Delfinului (Ludovic al XIV-lea). Milescu privit ca erudit și om de stat, el putea portretiza *tout court* imaginea sud-est europeană a unui „umanism brunian”, dacă ar fi să folosim termenii istoricului Eugenio Garin, deoarece realizările sale ulterioare, adică perioada moscovită, reflectă cu acuratețe afinitatea sa cu conceptele biblice și teologice, cu opera lui Aristotel și cu cunoștințele anticilor în general, un bagaj intelectual adecvat deopotrivă diplomației europene din perioada Renașterii, cât și postului pe care îl va primi ulterior la Ministerul Afacerilor Externe de la Moscova, anume cea de ambasador al Moscovei la Beijing (1676).

În tratatele sale dedicat noțiunii de monarhie, cunoscute în mediile culturale ruse sub titlul *Hrismologhion* și *Vasilologhion* (1673), se recurge adesea la o puternică nuanță explicativă aristotelică (definiția „monarhiei seculare”), temei care îi permite lui Nicolae să aducă atât reîmprospătarea unei concepții politice sud-est europene vizând matricea etică a stagiului, dar și adecvarea la o formulă biblică a monarhiei. În fapt, era vorba de interesul său conceptual pentru succesiunea imperiilor (neo-balcanic, persan, imperiul lui Alexandru cel Mare și imperiul Seleucizilor) conform celebrelor pasaje din *Cartea lui Daniel* și, implicit, pentru noile paradigme care puteau fi derivate din teoria celor patru monarhii. Aceste cadre biblice și conceptuale i-au fost utile lui Nicolae pentru că, în mod similar, ele puteau exprima fundamentele teologice ale monarhiei văzute ca o formulă statală ideală, demnă de misiunea creștină a unei Moscove ca „a treia Romă” (după Roma și Constantinopol), adică o monarhie care se îmbracă în autocrația imperială a Moscovei și garantează pacea universală. De asemenea, aceste micuțe tratate și miscelane, erau folosite ca material didactic pentru rolul său de perceptor la curtea Romanovilor. Cu siguranță, Nicolae Milescu va trebui plasat mai degrabă în tradiția umaniștă decât în cea strict ecleziastică, atunci când vorbește de succesiunea celor „patru monarhii” și, implicit, de Moscova ca imperiu universal. O atenție specială în această contribuție va fi aceea a avertismentelor asupra unei monarhii despotice și riscurile ei, idei cheie care circulă în traducerea și sinteza sa: *Vasilologhion. O descriere a motivelor sau cauzelor prin care diferitele state sunt aduse la ruină și destrămare și a acțelor prin care trăiesc și prosperă în siguranță și liniște*. scurt tratat despre monarhie dedicat țarului Feodor II]

5. Prof. dr. habil. Daniel Dumitran, Chief of Department of Hi story, Archaeology and Heritage, 1 Decembrie 1918 University, Alba Iulia

The Jewish Enlightenment and the Issue of Tolerance in Central European and Romanian Context

The issue of tolerance was a frequent topic of debate in the Enlightenment era, at the same time being a priority for the government. By addressing issues such as Jewish community autonomy, education, economic activities or language used, the decrees and edicts raised the issue of the place of the Jews in the modern state, which was also debated by Enlightenment advocates of removing discrimination against Jews, such as Christian Wilhelm von Dohm, author of the treaty *Über die bürgerliche Verbesserung der Juden* (1781), with important implications in regards to the concept of tolerance promoted by Emperor Joseph II, Naphtali Herz Wessely, or, in Poland, Menachem Mendel Lefin. The importance of such a place and the extent to which the expansion of Jewish freedoms could generate hostile reactions from competing economic groups were related to the Jews' share and status in the various provinces of the Empire, as well as ethnic, linguistic, economic and legal elements, or the Jews' own way of life which characterized the greater complexity of the case of the Jews in relation to the Christian minorities. Among the rabbis in Hungary who spoke out in favor of the reforms was the rabbi of Arad, Aaron Chorin, concerned with the reform of education, of the community and the ritual reform. The present paper seeks to thoroughly research these trends and their meaning for the Jewish communities in Central-European countries and in Transylvania,

where the adepts of the reforms confronted with the traditionalists in the first decades of the nineteenth century.

**6. Dr. Bogdan Tătaru-Cazaban , Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
*Ortodoxia românească. Schiță pentru o istorie culturală (secolele XIX-XX)***

Majoritatea cercetărilor și a sintezelor despre ortodoxia românească sunt istorii ale evenimentelor, ale vieții instituționale și ale relațiilor cu puterea politică de-a lungul secolelor. Ele stabilesc cronologii, certifică fapte, urmăresc evoluția instituțională a Bisericii, acordând de multe ori un loc marginal „culturii ortodoxe”. Cu excepția studiilor de istorie a artei și a celor privitoare la circulația tipăriturilor, perspectiva dominantă este cea a unei cronologii a evenimentelor. Însă pornind de la cercetările deja existente asupra faptelor de cultură eclezială, mai ales pentru epoca pre-modernă, ar fi oportună o extindere a cercetărilor, în vederea unei posibile sinteze, asupra culturii pe care ortodoxia a generat-o în interiorul Bisericii și în relația cu lumea culturală mai largă în secolele XIX-XX. Pentru aceasta, sunt necesare cercetări de genealogie intelectuală (școlile la care au fost formați ierarhii, interacțiunile cu preocupările intelectuale ale vremii), a publicațiilor din țară și din străinătate (teze de doctorat) și a participărilor la viața culturală (conferințe publice etc.). O altă dimensiune ar privi dinamica influențelor, care reflectă o raportare la modernitate sau la un model de ortodoxie: receptivitatea față de formele și curentele occidentale vs dezvoltarea unui curent neo-bizantin. Nu în ultimul rând, se poate formula întrebarea: care este ponderea dimensiunii ortodoxe în cultura română modernă?

Romanian Orthodoxy. Outline for a Cultural History (19th-20th Centuries)

Most research and syntheses about Romanian Orthodoxy are histories of events, institutional life, and relations with political power over the centuries. They establish chronologies, certify facts, and trace the institutional evolution of the Church, often giving a marginal place to "Orthodox culture." Apart from studies of art history and those concerning the circulation of prints, the dominant perspective is that of a chronology of events. However, starting from the already existing research on ecclesiastical culture, especially for the pre-modern era, it would be appropriate to expand the research, with a view to a possible synthesis, on the culture that Orthodoxy generated within the Church and in its relationship with the wider cultural world during the 19th-20th centuries. For this, research into intellectual genealogy (the schools where the hierarchs were formed, interactions with the intellectual concerns of the time), publications in the country and abroad (doctoral theses) and participation in cultural life (public conferences, etc.) are necessary. Another dimension would concern the dynamics of influences, which reflect a relationship to modernity or to a model of Orthodoxy: receptivity to Western cultural forms and trends vs. the development of a neo-Byzantine trend. Last but not least, the question can be formulated: what is the weight of the Orthodox dimension in modern Romanian culture?

**7. Dr. Ionuț Daniel Băncilă, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
*Ezoterismul ortodox. Pentru un profil confesional al ezoterismului românesc***

Conceput de istorici pentru a descrie mai adecvat rolul complex al religiei în formarea statului modern european și a regimului său social, „paradigma confesionalizării”, sau variante ale acesteia, s-a dovedit a fi mai fertilă atunci când a fost aplicată proceselor neo-occidentale de formare ale identității în lumea modernă. Mereu în strânsă legătură cu Bisericile Occidentale, reprezentanții ai Bisericilor Ortodoxe din sfera de influență a Imperiilor Otoman și rus au aplicat structurile de identitate „confesională” specifice unei „Istории Europene a Religiilor” asupra propriei lor identități religioase. Acest fenomen a contribuit în mod semnificativ la formarea identității religioase în

regiune, dar și la profilul alternativelor la aceasta, astfel încât, pe lângă un „Ezoterism Catolic” (recent analizat în Zander 2025a), este oportun să ne întrebăm care este profilul unui „Ezoterism Ortodox”. Contribuția mea va încerca să distingă acele „dispoziții orientative” (germ. Pfaddispositionen, cf. Zander 2025b) ale Ortodoxiei românești, în calitatea ei de „confesiune” creștină, care au contribuit la formarea unui „Ezoterism Ortodox”. Literatură: Zander 2025a - Helmut Zander, „Esoteric Catholicism. A Reflection on Catholic Dispositions”, în: Viktoria Vitanova-Kerber und Helmut Zander (eds.), *Esoteric Catholicism / Esoterischer Katholizismus*, de Gruyter, Berlin, 2025, pp. 1-32. Zander 2025b - Helmut Zander, *Religion und Politik in Christentum und Islam. Überlegungen zu kulturellen Grammatiken, Pfaddispositionen und Wahrscheinlichkeiten*, de Gruyter, Berlin, 2025.

An Orthodox Esotericism. The Confessional pro file of Esotericism in Romania

Originally designed by historians to better describe the complex role of (European) religion in the formation of the early modern state and its social discipline, the „confessionalization paradigm”, or variants thereof, proved to offer most important insights when applied to non-Western modern identity formations. Always in tight connection to Western Churches, representatives of Orthodox Christianity in the spheres of power of Ottoman and Russian Empires replicated the „confessional” identity formation specific to an „European History of Religions” to their own religion. This phenomenon not only significantly contributed to the religious identity formation in the region but also to alternatives thereof, so that apart from a „Catholic Esotericism” (recently analysed in Zander 2025a) one is entitled to ask about the profile of an „Orthodox Esotericism”, as well. My contribution will seek to discern those „path-dispositions” (germ. Pfaddispositionen, cf. Zander 2025b) of Romanian Orthodox Christianity, as Christian „confession”, enabling the formation of an „Orthodox Esotericism”. Secondary literature: Zander 2025a - Helmut Zander, „Esoteric Catholicism. A Reflection on Catholic Dispositions”, în: Viktoria Vitanova-Kerber und Helmut Zander (eds.), *Esoteric Catholicism / Esoterischer Katholizismus*, de Gruyter, Berlin, 2025, pp. 1-32. Zander 2025b - Helmut Zander, *Religion und Politik in Christentum und Islam. Überlegungen zu kulturellen Grammatiken, Pfaddispositionen und Wahrscheinlichkeiten*, de Gruyter, Berlin, 2025.

8. Dr. Andreea Apostu, Institutul de Istorie a Religiilor al Academiei Române Reprezentări textuale ale comunităților musulmane din Dobrogea în presa scrisă din România între 1928 și 1939

Comunicarea noastră va consta într-o analiză a principalelor reprezentări ale comunităților musulmane în presa scrisă din România anilor 1928-1939, punând îndeosebi accentul asupra receptării acestora în momentul aniversării a 50 de ani de administrație românească în Dobrogea (1878-1928). Am decelat cu precădere două atitudini fundamentale: 1. un exotism de proximitate, care asociază idealizarea peisajului dobrogean și privirea superioară a observatorului majoritar (caracteristic orientalismului romantic și postromantic/modernist, v. Said 1978) față de aceste comunități. 2. promovarea românizării intensive a provinciei, începând cu schimbarea toponimelor de origine turcă și tătară și sfârșind cu elogiul modernizării și desprinderii de trecutul „oriental”.

Simptomatice pentru aceste diferențe de receptare sunt referințele la lăcașurile de cult ale comunității musulmane, îndeosebi la minaretele moscheilor: semne ale exotismului și pitorescului, inserate adesea în textele jurnalistice din perioada vizată, ele apar totodată și ca urme ale unui trecut revolut, „puștii” și „clătinându-se” în preajma cupolelor ortodoxe „biruitoare” (cuvinte folosite în dosarul „Temeiuri românești în Dobrogea” din *România*, apărut în iulie 1939). Scopul acestei comunicări este să circumscrie cele două atitudini fundamentale și să identifice diferitele atitudini intermediare prezente în presa românească între 1928 și 1939. Totodată, ea va încerca să identifice

modul în care ponderea acestor reprezentări s-a modificat în intervalul amintit, odată cu exacerbarea discursului naționalist și a extremismului politic.

Textual representations of Muslim communities in Dobrogea in Romanian print-based media between 1928 and 1939

Our communication aims to analyze the main representations of Muslim communities in Romania's print-based media between 1928 and 1939, with a special focus on their reception at the time of the 50th anniversary of Romanian administration in Dobrogea (1878-1928). Two fundamental attitudes stand out: 1. a "proximity" exoticism, which associates the idealization of the Dobrogean landscape and the superior gaze of the majority observer (characteristic of romantic and postromantic/modernist orientalism, see Said 1978) towards these communities often living on the edge of poverty. 2. the promotion of the intensive romanianization of the province, starting with the change of toponyms of Turkish and Tatar origin and ending with the praise of modernization and the detachment from the "oriental" past.

Symptomatic of these differences in reception are the references to the places of worship of the Muslim community, particularly the minarets of the mosques: signs of exoticism and picturesque, often inserted in the journalistic texts of the period in question, they also appear as traces of a bygone past, deserted and "tottering" around the "victorious" Orthodox domes (words used in the dossier "Romanian themes in Dobrogea" in Romania, published in July 1939). The aim of this paper is to circumscribe the two fundamental attitudes and to identify the different intermediate attitudes present in the Romanian print-based media between 1928 and 1939. At the same time, it will try to decipher how the weight of these representations shifted during the above-mentioned period, with the exacerbation of nationalist discourse and political extremism.

9. Dr. Teodora Dumitru, In știtutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română

„Neutrohtonizarea” prin diversi ficare confesională. Un proiect anunțat în *Jurnal francez* (1930-1931), dar nematerializat în *Orașul cu salcâmi* (1935) de Mihail Sebastian

Secvențele inedite din *Jurnal francez: 17 ianuarie 1930 – 14 ianuarie 1931* de Mihail Sebastian, pe care l-am editat anul trecut împreună cu Alexandra Oprescu (Editura ULBS, Sibiu), dezvăluie o soluție ficțională anume fabricată pentru romanul la care lucra atunci, viitorul *Orașul cu salcâmi* (1935), și care va deveni o metodă de lucru predilectă în literatura lui Sebastian. Am numit această soluție „neutrohtonizare” și ea se exprimă prin efasarea particularităților etnice, sociale, religioase și de altă natură ale personajelor, în scopul de a le îndepărta de o identitate originară potențial problematică (în speță, cea evreiască, derivată din statutul de evrei-români ale modelelor din viața reală ale acestor personaje: cunoștințe și prieteni/prietene ale lui Sebastian) și de a le crea o identitate *neutră*, cât mai dificil acuzabilă, conotabilă, manevrabilă și cât mai ușor transportabilă în alte medii, limbi și culturi.

Un prim pas al neutrohtonizării atestat în ineditele din *Jurnal francez* vizează schimbarea de nume (stare civilă): numele ori identitățile iudeo-germanofone inițiale ale personajelor (uneori desemnate chiar prin numele modelelor lor din viața reală) devin nume cu sonorități internaționale sau românești (*Star[c]k* devine *Dunea*, *Sternberg* devine *Ginulescu* și apoi *Mlădoianu*, *Holtzman* devine *Buță*, *Camil Baltazar* devine *Cello Viorin*). Prelucrarea nominală e un proiect transpus întocmai în versiunea finală a romanului. Al doilea pas spre „neutrohtonizare” consemnat în ineditele din *Jurnal francez* este diversificarea confesională: monolitul iudaismului implicit al personajelor care în primă instanță sunt la Sebastian evrei și evreice, ca și modelele lor istorice, ar fi trebuit spart în mai multe religii: „Adriana ar putea fi protestantă. Angela ovreică. Izi evreu. Bulim,

Holtzman, Lurdeț, X – creștini.” („creștinii” sunt de fapt ortodocși sau catolici). Totuși, dacă în primă instanță diversificarea confesională era menită să dubleze și să susțină diversificarea etno-nominală, în forma finală a romanului această verigă a procesului de „neurohtonizare” dispare: etichetarea religioasă sau prin confesie e cvasi-nulă în *Orașul cu salcâmi*, unde biserica însăși, ca structură simbolică și materială, rămâne nu atât ca semnificant religios, cât ca pilon al urbanului, a ceea ce este construit: al vieții reglementate social, opuse naturii brute, neadministrate de om – insulei, câmpiei, pădurii, apei.

“Neurohtonization” through confessional diversification. A project announced in *Jurnal francez*, but finally not materialized in *Orașul cu salcâmi* (1935) by Mihail Sebastian

Unpublished excerpts from *Jurnal francez: 17 ianuarie 1930 – 14 ianuarie 1931* (The French Diary) by Mihail Sebastian, which I co-edited last year with Alexandra Oprescu (Editura ULBS, Sibiu), reveal a fictional solution specifically fabricated for the novel he was working on at the time, the future *Orașul cu salcâmi* (*The Town with Acacia Trees*), which would become a favorite working method for Sebastian. I have called this solution “neurohtonization” and it is expressed by effacing the ethnic, social, religious and other particularities of the characters in Sebastian’s novel in order to rid them of a potentially problematic original identity (in this case, the Jewish one, derived from the Jewish-Romanian status of the real-life models of these characters: acquaintances and friends of Sebastian’s) and to provide them with a neutral identity instead. This neutral identity should have been both difficult to blame or denigrate and easy to transport or translate to other environments, languages and cultures.

A first step of the „neurohtonization” attested in the unpublished parts of *Jurnal francez* concerns the change of names: the initial Judeo-Germanic names or ethno-identities of the characters (sometimes even designated by the names of their real-life models) become international or Romanian names or identities (*Star[c]k* becomes *Dunea*, *Sternberg* becomes *Ginulescu* and then *Mlădoianu*, *Holtzman* becomes *Buță*, *Camil Baltazar* becomes *Cello Viorin*). The ethno-nominal processing was a project transposed exactly into the final version of the novel.

The second step towards “neurohtonization” recorded in the unpublished parts of *Jurnal francez* is confessional diversification: the implicit monolithic Judaism of the characters (who in Sebastian’s first instance are Jewish, like their historical models), should have been broken into several religions: “Adriana could be Protestant. Angela, Jewish. Izi, Jewish. Bulim, Holtzman, Holtzman, Lurdeț, X – Christians.” (“Christians” means actually Orthodox or Catholic Christians). However, if in the first instance confessional diversification was meant to double and support ethno-nominal diversification, in the final form of the novel this link in the process of “neurohtonization” disappears: religious labeling is almost absent in the final version of *Orașul cu salcâmi*. The church itself, as a symbolic and material structure, remains here not so much as a religious signifier, but as a signifier of the urban, of what is constructed, man-made: of socially regulated life, opposed to the raw, unmanaged by man nature – the island, the plain, the forest, the river.

10. Drd. Ion-Dragoș Vlădescu, In Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română. Autocefalie sub asediu: Biserica Ortodoxă Română între tradiție canonică și recon figurare politică în Europa postbelică (1945–1947)

Comunicarea își propune să analizeze procesul de asediu exercitat asupra autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1945–1947, pornind de la un corpus de documente diplomatice inedite provenite din arhivele Statelor Unite. Studiul evidențiază modul în care autoritățile sovietice, prin intermediul Patriarhiei Moscovei și al guvernului procomunist de la București, au exercitat presiuni politice, administrative și ideologice constante asupra Sinodului BOR, încercând să

fragilizeze poziția tradițională a Bisericii și să o alinieze noii ordini geopolitice din Europa de Est. Rapoartele diplomatice analizate reflectă strategiile folosite: de la presiuni subtile și infiltrări administrative, la campanii de propagandă și pregătirea unor ierarhi favorabili regimului.

Lucrarea examinează rezistența discretă, dar fermă, manifestată de Patriarhul Nicodim Munteanu și de alți membri ai Sinodului în fața tentativelor de sovietizare religioasă. De asemenea, sunt discutate consecințele acestui proces asupra identității instituționale a Bisericii și asupra rolului său public într-o Românie aflată într-o profundă transformare politică. Într-o perspectivă comparativă, analiza situează cazul românesc în cadrul mai larg al reconfigurărilor religioase din Europa de Est, evidențiind modelul replicat de Moscova în Polonia, Bulgaria și Serbia.

Comunicarea își propune să integreze surse diplomatice inedite în dezbateră actuală privind istoria religioasă a Europei moderne și să contribuie la înțelegerea complexității relației dintre religie, putere politică și geopolitică în secolul XX. Studiul relevă tensiunea fundamentală dintre fidelitatea la tradițiile canonice și adaptarea forțată la noile constrângeri ideologice, demonstrând că apărarea autocefaliei BOR a fost și o formă de afirmare a suveranității culturale și naționale în fața expansiunii sovietice.

Autocephaly Under Siege: The Romanian Orthodox Church Between Canonical Tradition and Political Reconfiguration in Postwar Europe (1945–1947)

This paper aims to analyse the siege exerted upon the autocephaly of the Romanian Orthodox Church during the period 1945–1947, based on a corpus of unpublished diplomatic documents from United States archives. The study highlights how Soviet authorities, through the Moscow Patriarchate and the pro-communist government in Bucharest, exerted constant political, administrative, and ideological pressures on the Romanian Holy Synod, seeking to weaken the Church's traditional position and align it with the new geopolitical order emerging in Eastern Europe. The diplomatic reports examined reveal the strategies employed: from subtle pressures and administrative infiltrations to propaganda campaigns and the preparation of hierarchs loyal to the regime.

The paper examines the discreet yet firm resistance displayed by Patriarch Nicodim Munteanu and other members of the Synod against attempts at religious sovietization. It also discusses the consequences of these pressures on the institutional identity of the Church and on its public role in a Romania undergoing profound political transformation. From a comparative perspective, the analysis situates the Romanian case within the broader framework of religious reconfigurations in Eastern Europe, highlighting the pattern replicated by Moscow in Poland, Bulgaria, and Serbia.

This communication seeks to integrate unpublished diplomatic sources into the current debate on the modern religious history of Europe and to contribute to a deeper understanding of the complex relationship between religion, political power, and geopolitics in the twentieth century. The study reveals the fundamental tension between fidelity to canonical traditions and the forced adaptation to new ideological constraints, showing that the defence of the Romanian Orthodox Church's autocephaly was also an assertion of cultural and national sovereignty against Soviet expansion.

**II. Drd. Bogdan Emanuel Răduț, In Ștutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română.
Federalizarea Cultelor Evanghelice în Republica Populară Română, un proie ct eşuat al anilor
'50**

În 1950, odată cu Decretul nr. 1203/14 noiembrie, prin care au fost aprobate statutele cultelor baptist, adventist de ziua a șaptea, creștin după Evanghelie și penticoștal, prin articolul IV s-a creat și

Federația Reprezentativă a Cultelor Evanghelice Recunoscute din Republica Populară Română, care le îngloba pe toate acestea. Impunerea a venit de sus în jos, încercându-se implementarea modelului sovietic care avusese succes în Uniunea Sovietică. În pofida eforturilor organelor de partid și de stat de a uni cultele neoprotestante/evangelice într-unul singur, pe care îl puteau controla mult mai ușor în interesele lor, opoziția cultelor însele a permis doar o înglobare a lor, o federalizare în care fiecare și-a păstrat identitatea doctrinară și autonomia organizatorică. Pe baza documentelor de arhivă și a literaturii conexe, se va vedea cum s-a creat Federația, care a fost scopul ei și cum s-a dovedit a fi un proiect eșuat și abandonat de timpuriu. De asemenea, documentele de arhivă au scos la lumină un adevăr neprezentat până în prezent, și anume, dorința ascunsă a statului comunist de a desființa cultele neoprotestante și de a le uni într-unul singur.

Federalization of Evangelical Denominations in the Romanian People's Republic, a failed project of the 1950s

In 1950, with Decree No. 1203/14 November, which approved the statutes of the Baptist, Seventh-day Adventist, Brethren and Pentecostal denominations, Article IV of the Decree created the Representative Federation of Recognized Evangelical Denominations of the Romanian People's Republic, which included all of them. The imposition came from the top down, trying to implement the Soviet model that had been successful in the Soviet Union. Despite the efforts of the party and state organs to unite the neoprotestant/evangelical denominations into a single one, which they could control more easily in their own interests, the opposition of the denominations themselves allowed only an amalgamation of them, a federalization in which each of them preserved its doctrinal identity and organizational autonomy. Based on archival documents and related literature, it will show how the Federation was created, what its purpose was, and how it turned out to be a failed and early abandoned project. The archival documents have also brought to light a hitherto unrevealed truth, namely, the hidden desire of the communist state to break up the neoprotestant denominations and unite them into one.

12. Drd. Criști Rusin, Facultatea de Istorie, Universitatea din București. Convertirea românilor la Islam. Istoria unui fenomen

Islamul are o vechime de aproape opt secole pe teritoriul actual al României. În ciuda acestui fapt, studiile cu privire la raporturile românilor cu islamul sunt extrem de puține. Prin această expunere îmi propun să prezint un scurt istoric al modului în care românii au intrat în contact cu islamul, cum l-au perceput de-a lungul timpului și cum s-au raportat la acesta. Mă voi referi strict la opiniile unor autori premoderni (Ex: Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, Ienăchiță Văcărescu), cele ale unor cercetători și istorici (Ex: Nicolae Iorga, Eliade) sau clerici reputați ai Bisericii Ortodoxe Române (Ex: Mitropolitul Nicolae Corneanu, Părintele Emilian Vasilescu, Părintele Constantin Virgil Gheorghiu). În paralel, voi prezenta și fenomenul convertirii românilor la islam, fenomen atestat de câteva secole, dar care a luat amploare abia după anul 1990, ajungând în punctul în care un grup de români trecuți din proprie inițiativă la islam dintr-un sat moldovean au reușit să construiască acolo prima „moschee românească” – „Moscheea Maria” din județul Neamț.

The Conversion of Romanians to Islam. A History of a Phenomenon

Islam has been around for almost eight centuries on the current territory of Romania. Despite this fact, studies on the relationship between Romanians and Islam are extremely few. Through this presentation, I aim to present a brief history of how Romanians came into contact with Islam, how they perceived it over time and how they related to it. I will refer strictly to the opinions of some

pre-modern authors (Ex: Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, Ienăchiță Văcărescu), those of some researchers and historians (Ex: Nicolae Iorga, Eliade) or reputable clerics of the Romanian Orthodox Church (Ex: Metropolitan Nicolae Corneanu, Father Emilian Vasilescu, Father Constantin Virgil Gheorghiu). In parallel, I will also present the phenomenon of Romanians converting to Islam, a phenomenon attested for several centuries, but which only gained momentum after 1990, reaching the point where a group of Romanians who converted to Islam on their own initiative from a Moldovan village managed to build the first "Romanian mosque" there - the "Maria Mosque" in Neamț County.

13. Conf. dr. habil. Alina Pătru , catedra de Istoria și filozofia religiilor, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
Transformări ale religiei populare în contextul detașării de tradițiile rurale. Analiza unor secvențe din spațiul românesc

Prelegerea de față analizează religia populară ca un subsegment al religiei, subliniind funcțiile sale religioase și investigând transformările sale. Pornind de la nevoile umane care își găsesc satisfacerea cu ajutorul religiei, cercetarea va încerca să identifice spre ce se îndreaptă aceste nevoi o dată cu detașarea oamenilor de tradițiile rurale. Analiza se va concentra pe câteva exemple din România. Asociind teorii din domeniul etnologiei, antropologiei și cognitivismului și receptând contribuții ale școlii scandinave de folcloristică și religie comparată, analiza beneficiază de câteva instrumente apte să permită sintetizarea unor informații relevante dincolo de cadrul strict românesc. Observațiile converg spre concluzia că religia populară nu dispare, ci se transformă în acord cu globalizarea, confirmând dinamismul religiei populare și al religiei în general.

The lecture will examine folk religion as a subset of religion, emphasizing its religious functions and exploring its transformations. Starting from the human needs that find their fulfillment through religion, the research will try to identify where these needs are moving towards as individuals increasingly distance themselves from rural traditions. The analysis will concentrate on select examples from Romania. Combining theories from the fields of ethnology, anthropology and cognitivism, and incorporating insights from the Scandinavian school of folkloristics and comparative religion, the analysis benefits from several tools to synthesize pertinent information beyond the confines of the Romanian context. The observations indicate that folk religion is not vanishing but is evolving in accordance with globalization, affirming the vitality of both folk religion and religion as a whole.

14. Drd. Vlad-Anton Ștefănoaia, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu | PhD candidate ULBS, Sibiu/Universität Erfurt.
Pericol sau șansă? Studiu asupra percepției pro fesorilor de religie ortodoxă privind integrarea conținuturilor de șpre alte religii în educația religioasă din România

În contextul transformărilor din ultimele decenii ale societății românești, datorate în primul rând circulației ideilor, nevoia de cunoaștere a celorlalte religii se face resimțită în cercuri tot mai largi. Disputa pe tema predării religiei confessionale sau a istoriei religiilor devine un nou factor polarizant al societății.

În acest context s-a născut inițiativa catedrei de Istoria și Filozofia Religiilor a Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu de a investiga atitudinea elevilor și a profesorilor de religie ortodoxă privind integrarea conținuturilor despre alte religii în educația religioasă din România, demers realizat în cadrul grantului de excelență „Transformări religioase reflectate în cadrul orei de religie. Abordarea conținuturilor de istoria religiilor și de pluralism religios contemporan”, finanțat de Universitatea Lucian Blaga din Sibiu și Fundația Hasso Plattner.

În prelegerea mea voi analiza o parte din rezultatele cercetării de teren realizate în cadrul proiectului. Concret, materialul meu investighează percepțiile profesorilor de religie ortodoxă din România asupra necesității și pericolelor integrării temelor de istoria religiilor în cadrul orei de religie. Acestea se întind pe un spectru foarte larg, de la teama pierderii identității confesionale și respingerea oricăror demersuri de acest fel, până la atitudinile deschise, pozitive, care înțeleg necesitatea cunoașterii diversității religioase pentru o conviețuire pașnică.

Peril or Opportunity? A Study on Orthodox Religion Teachers' Perception Regarding The Integration of Content About Other Religions into Religious Education in Romania

Within the framework of the significant shifts experienced by Romanian society in recent decades, mainly due to the exchange of ideas, there is a growing recognition among diverse groups of the importance of understanding various religions. The discourse surrounding the teaching of confessional religion versus the history of religions has surfaced as a significant divisive element within contemporary society.

In this context, the initiative led by the chair of the History and Philosophy of Religions at the Faculty of Orthodox Theology in Sibiu emerged to explore the perspectives of students and Orthodox religion educators concerning the incorporation of content about other religions into Religious Education (RE) in Romania, a project conducted through the excellence grant "Religious Transformations Reflected in the Religion Class. Approaching Contents of the History of Religion and Contemporary Religious Pluralism," funded by Lucian Blaga University of Sibiu and the Hasso Plattner Foundation.

In my presentation, I will provide an analysis of select findings derived from the field research performed as part of the project. This study examines particularly the viewpoints of Orthodox religion educators in Romania regarding the imperative and possible threats associated with the incorporation of themes regarding history of religions into RE classes. The range of perspectives on this matter is extensive, encompassing both the anxiety surrounding the potential loss of confessional identity and the categorical dismissal of related initiatives, as well as more receptive and constructive viewpoints that recognize the importance of acknowledging religious diversity for the sake of harmonious coexistence.

15. Eugen Ciurtin, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română
Istoria religioasă absentă a Europei: 10 probleme (și 9 propuneri)

Istoria religioasă a României este un proiect de cercetare multianual al cercetătorilor din Institutul de Istorie a Religiilor, început în 2024. Necesitatea lui academică este probată de evidența că o istorie religioasă a României nu poate fi azi constituită optim nici chiar reunind *toate* resursele academice și universitare ale *altor* culturi și savanți din dinamica contemporană a istoriei generale și comparate a religiilor. „România” – cu tot ce poate semnifica istorico-religios o asemenea referință – nu a fost niciodată o prioritate pentru istoricii comparatiști ai religiilor, lipsind aproape complet din tratatele, manuale și sintezele majore ale disciplinei, ieri, alaltăieri, ca și azi. De altfel, dimensiunile disonante ale acestui decalaj sunt lesne observabile dacă de pildă vom selecta, din esențiala colecție de *Călători străini despre țările române* (Institutul de Istorie N. Iorga, 1968 *sq.*, în acces liber: <https://www.iini.ro/ro/arhiva-calatori-straini-despre-tarile-romane>), sutele de pagini ale unor „călători străini despre *religiile române*”: ce e documentar sigur însă e că acestea sunt la fel de dense atestate precum în oricare altă regiune a Europei. Pornind de la un studiu inovator al lui Moshe Idel despre relațiile dintre hasidism și isihasm în istoria religioasă a Moldovei și Ucrainei în sec. XVIII, dar pornind de fapt de la predecesori cu contribuții majore în acest câmp de cercetare (de la Hasdeu la Popescu-Ciocănel la Eliade la Petru Caraman), prezentarea va înfățișa cadrul, orientările

metodologice, problemele prioritare, resursele și perspectivele proiectului și ale Institutului, la 20 de ani de la afilierea României la *International Association for the History of Religions* și în pregătirea Congresului mondial al *International Association for the History of Religions* și al *European Association for the Study of Religions* programat pentru 20-25 Septembrie 2026 la București.

The absent part from a religious history of Europe: 10 problems (and 9 proposals)

Started in 2024, *The Religious History of Romania* is a multiannual research program of the researchers from the Institute for the History of Religions. Its academic necessity is proven by the evidence that a religious history of Romania cannot be optimally constituted today, even by bringing together all the academic and university resources of other cultures and scholars from the contemporary dynamics of the general and comparative history of religions. “Romania” – with all that such a reference can signify historically and religiously – has never been a priority for comparative historians of religions, being almost completely absent from the treatises, textbooks and major syntheses of the discipline, yesterday as well as today. Moreover, the dissonant dimensions of this gap are easily observable if, for example, we select, from the essential collection of *Foreign Travelers about Romanian Countries* (Institutul de Istorie N. Iorga, 1968 sqq., in open access: <https://www.iini.ro/ro/arhiva-calatori-straini-despre-tarile-romane>), several hundreds of pages of “foreign travelers about Romanian religions”: what is documentary certain, however, is that these are as densely attested as in any other region of Europe. Starting from an innovative study by Moshe Idel on the relations between Hasidism and Hesychasm in the religious history of Moldova and Ukraine in the 18th century, but actually starting from predecessors with major contributions in this field of research (from Hasdeu to Popescu-Ciocanel to Eliade to Petru Caraman), this talk will present the framework, methodological guidelines, priority issues, resources and perspectives of the project and the Institute, twenty years after Romania’s affiliation to the *International Association for the History of Religions* and in preparation for the international Congress of the *International Association for the History of Religions* and the *European Association for the Study of Religions*, scheduled for 20-25 September 2026 in Bucharest.

Participanți:

15 cercetători (dintre care 5 doctoranzi în 3 școli doctorale)
din 6 centre academice (Alba Iulia [2], București [9], Cluj [1], Erfurt [1], Liverpool [1], Sibiu [1]) și 8 instituții (3 institute de cercetare ale Academiei și 5 universități)

1. Dr. Andreea Apoștu, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
2. Dr. Ionuț Daniel Băncilă, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
3. Dr. Eugen Ciurtin, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
4. Prof. Roland Clark, Professor of Modern European History, University of Liverpool.
5. Dr. Daniela Dumbravă, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
6. Prof. dr. habil. Daniel Dumitran, Chief of Department of History, Archaeology and Heritage, 1 Decembrie 1918 University, Alba Iulia.
7. Dr. Teodora Dumitru, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Academia Română.
8. Drd. Mihai Kovács, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Centrul TRANS.SCRIPT, Cluj-Napoca | Centrul Cultural Palatul Principilor, Alba Iulia.
9. Ștefan Lungu, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
10. Conf. dr. habil. Alina Pătru, catedra de Istoria și filozofia religiilor, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu.
11. Drd. Bogdan Emanuel Răduț, Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română.

12. Drd. Criști Rusin, Facultatea de Istorie, Universitatea din București.
13. Drd. Vlad-Anton Ștefănoaia, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu | Universität Erfurt.
14. Dr. Bogdan Tătaru-Cazaban, Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română.
15. Drd. Ion-Dragoș Vlădescu, Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română.

Cordial,
dr. Eugen Ciurtin
membru fondator | Cercetător științific I | Director **IHR**

Fondat prin HG 32/2008 | Academia Română, Secția de științe istorice și arheologie
CUI 24053142 | Tel. +40 21 314 30 74 | www.ihr-acad.ro | www.facebook.com/HistoryofReligionsBucharest/
youtube.com/@instituteforthehistoryofre8163 | instagram.com/inst.hist.religions.bucharest/